

فضای مجازی و واکاوی سیاست‌های پیشگیرانه در کنترل آسیب‌های اجتماعی نوپدید

● دکتر امرالله امانی کلاریجانی

چکیده

اینترنت و فضای مجازی با ورود به زندگی انسانی، علی‌رغم تمام محاسن و مزایای آن، یکسری دغدغه‌ها و نگرانی‌هایی را بر جامعه و خانواده تحمیل کرده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی‌شود. مبرهن است که فضای مجازی مجموعه‌ای از نکات مثبت و منفی است، اما توجه به مزایای استفاده از فضای مجازی نباید ما را از تهدیدهای آن غافل کند. یکی از مهم‌ترین این مشکلات نقش فضای مجازی در رشد، گسترش و با پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی است. برخی از آسیب‌های اجتماعی، در فضای حقیقی کم و بیش وجود داشته‌اند و فضای مجازی نقشی تسهیل‌کننده، مکمل و یا سرریز را در رابطه با آن‌ها ایجاد می‌کند. این آسیب‌ها چه فضای مجازی باشد چه نباشد در جامعه وجود دارند. اما برخی آسیب‌ها به ساختار و ویژگی‌های ماهوی و ذاتی فضای مجازی برمی‌گردد. یعنی حتی اگر پیام‌های رد و بدل شده در فضای مجازی اموری مثبت و متعالی باشند، باز در درازمدت مشکلاتی را برای کاربران خود به وجود می‌آورد. ویژگی این آسیب‌ها این است که چون به ماهیت فضای مجازی مربوط می‌شوند، با حذف فضای مجازی از بین می‌روند. راهبرد علمی آن است که ضمن شناسایی دقیق آسیب‌های مرتبط با فضای مجازی و علل و بسترهای ترویج و همه‌گیر شدن آن، برنامه‌ریزی لازم را در قالب رویکرد ایجابی با هدف ارتقاء سلامت و ایمن‌سازی جامعه و ایجاد یک نظام پیشگیری علمی و کارآمد در فضای مجازی ایجاد کرد. باید با فراهم کردن بسترها آن بخش از ظرفیت‌های اینترنت و فضای مجازی که موجب رشد علم، فرهنگ و آگاهی می‌شود تقویت گردد همان‌طور که باید با سیاست سلبی از ترویج مطالب غیر اخلاقی و ضد دینی، تجاوز به حریم امن افراد، ورود به حریم خصوصی زندگی مردم، افزایش مفاسد اخلاقی پیشگیری کرد.

کلمات کلیدی: فضای سایبری، آسیب‌های اجتماعی سایبری یا مجازی، آسیب‌های نوپدید، سیاست‌های پیشگیرانه، سیاست‌های سلبی / ایجابی

• مقدمه:

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است که علی‌رغم اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، توانسته به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند. امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت‌روم‌ها، وب‌پایگاه‌ها و بازی‌ها روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می‌کنند و یکی از کاربردهای اصلی اینترنت، برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است. شاید عیب اصلی ارتباط‌های اینترنتی آن است که ارتباط در فضای مجازی، اساساً بر متن استوار است و بنابراین، از نشانه‌های بصری و شنیداری در تعامل‌های روزرو بی‌بهره است. بنابراین نمی‌توان در عصر حاضر بدون این شبکه‌های اجتماعی زندگی کرد. از این رو شناخت این شبکه‌ها و آموزش استفاده از آن‌ها ضمن ایمن شدن محیط مورد استفاده امری الزامی و ضروری است. در این نوشتار ضمن بررسی ماهیت و ویژگی‌های فضای مجازی و آثار مثبت و منفی آن‌ها در جامعه و چگونگی تاثیر آن‌ها بر روی حوزه اجتماعی به ضرورت رواج سواد رسانه‌ای در میان جوانان و نوجوانان و ضرورت فیلترینگ در بخش‌هایی از این فضاها تاکید می‌شود.

• بیان مساله

رشد سریع تکنولوژی و به ویژه پیشرفت روزافزون در حوزه‌های ارتباطی، ماهواره‌ها و اینترنت باعث تحولات پرشتاب در جوامع بشری گردیده و آثار مثبت و منفی فراوانی در پی داشته است. در این میان، آثار اینترنت و فضای مجازی در روابط اجتماعی بیش از سایر حوزه‌ها بوده و تغییرات و دگرگونی‌های زیادی را به وجود آورده است.

اینترنت که ابتدا برای اهداف نظامی و امنیتی طراحی شده بود، به مرور وارد بخش‌های اجتماعی دیگر از جمله تجارت، تفریح و سرگرمی شد و این امر چنان پرنرگ و گسترده بود که کارکرد آن را تغییر داد، به طوری که این تکنولوژی نوظهور، امروزه به یک صنعت و عرصه‌ی تاثیرگذار جهانی تبدیل شده است و کمتر موضوع اجتماعی را می‌توان یافت که متاثر از اینترنت نباشد.

اینترنت ابتدا در کشورهای غربی به عنوان رسانه‌ای همگانی رواج یافت و به تدریج دیگر کشورها را نیز در بر گرفت و به مثابه ابزاری موثر در انتقال و ترویج سیاست، فرهنگ، اقتصاد و... کاربرد پیدا کرد. این تغییر و تحولات جهانی و گرایش همه‌جانبه به استفاده از اینترنت، تبعات و تاثیرات بسیاری در جوامع بشری داشت تا جایی که از آن به «انفجار اطلاعات» تعبیری می‌شود و مفهومی پرکاربرد در علم ارتباطات و جامعه‌شناسی است.

فرا مکان و فرا زمان بودن اینترنت و در دسترس بودن آن موجب شکل‌گیری شیوه جدیدی از تعاملات اجتماعی نسبت به گذشته شد و تغییراتی شگرف در سبک زندگی، تعاملات اجتماعی و حتی مشارکت سیاسی و نحوه آن به وجود آورد. تا جایی که امروزه اینترنت بیشترین نقش را در اطلاع‌رسانی و تبلیغات برای عموم دارد و به عنوان اصلی‌ترین کانال ارتباطی محسوب می‌شود.

در سال‌های اخیر شبکه‌های اجتماعی به عنوان بزرگترین دستاورد اینترنت و فضای مجازی به دلایل

مختلف از جمله نامحدود بودن ارتباطات، بی هویت بودن، آزادی بسیار زیاد، بی مکانی و بی زمانی کاربران و... با اقبال عمومی مواجه شده و هرکدام به تناسب اهداف خود، فعالیت هایشان را گسترش داده اند. اینترنت و شبکه های اجتماعی مانند بسیاری از پدیده های دیگر دارای پیامدهای مثبت و منفی می باشند که با برنامه ریزی و بالا بردن سطح آگاهی عمومی می توان از آثار و دستاوردهای مثبت آن بهره گرفت و پیامدهای منفی را به حداقل رساند.

نگاه تک بعدی به هروسیله و دستاورد بشری، چه مثبت باشد و چه منفی، باعث دوری انسان از حقیقت آن موضوع می شود و موضوع اینترنت و فضای مجازی از این امر مستثنی نیست. زمانی که اینترنت و دیگر ابزارهای نوین ارتباطی، تولید و مورد استفاده قرار گرفتند بسیاری از افراد بر این باور بودند که سهولت در برقراری ارتباطات بزرگترین دستاورد برای بشری باشد اما حقیقت آن است که فناوری های نوین ارتباطی در کنار خدماتی که برای سهولت ارتباطات انسانی داشته اند، آسیب های بسیاری را نیز به جامعه بشری تحمیل نموده اند.

اطلاع یافتن کاربران از آسیب های اجتماعی و تهدیدات فضای مجازی می تواند در پیشگیری از پیامدها و کاهش اثرات مخرب این فضا بسیار موثر باشد. پیامدهایی مانند دور کردن افراد خانواده از یکدیگر، ایجاد اعتیاد روانی، به خطر افتادن امنیت شخصی، طلاق عاطفی، ایجاد روابط خارج از چارچوب خانواده، بلوغ زودرس، کاهش روابط و تعاملات اجتماعی از جمله اثرات مستقیم و غیرمستقیم فضای مجازی شمرده می شوند.

صاحب نظران و پژوهشگران علوم انسانی معتقدند که ورود اینترنت به فضای زندگی انسان ها در کنار مزایا و محاسن غیر قابل کتمان، باعث بوجود آمدن یکسری دغدغه ها و نگرانی ها شده و روابط افراد را به شدت تحت تاثیر قرار داده است. حجم بالای اطلاعات و برنامه، سرعت، جذابیت و تنوع دامنه انتشار و... از جمله ویژگی های فضاهای مجازی است که در صورت عدم استفاده صحیح می تواند تهدیدی برای جوانان باشد.

کارشناسان معتقدند استفاده از اینترنت در صورت بهره برداری درست اطلاعات یا برای انجام کارهای روزمره، دریافت خدمات آموزشی، بانکی، ثبت نام و... با داشتن مدیریت مناسب می تواند مفید باشد چراکه پیشرفت تکنولوژی امری اجتناب ناپذیر است اما این تکنولوژی زمانی مشکل ساز و دردسرساز می شود که مورد استفاده نادرست قرار گیرد.

آسیب شناسان از وضعیت فعلی استفاده از فضای مجازی ابراز نگرانی کرده اند و معتقدند تغییرات تکنولوژیکی، ارزش ها و هنجارهای اجتماعی را تحت تاثیر خود قرار داده و بروز آسیب های نوپدید در این زمینه می تواند زمینه ساز آسیب های اجتماعی، فرهنگی و روانی باشد به همین دلیل برنامه ریزی برای پیشگیری و کاهش آسیب های فضای مجازی ضروری است.

کاهش احساسات و عواطف، بروز دوستی ها و عشق های مجازی، سوء استفاده از دختران و پسران، فرار از خانه، کلاهبرداری اینترنتی، ازدواج های دروغین، سرقت اطلاعات، خیانت زوجین و از هم گسیختگی و فروپاشی خانواده ها از جمله مواردی است که ممکن است جوانان و خانواده را در صورت عدم مدیریت درست، گرفتار کند. با امکانات و گزینه های فراوانی که رسانه های عمومی از جمله اینترنت در اختیار جوانان می گذارند، آنان دائماً با محرک های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می آفریند، یعنی "اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت های متنوع نقش ها و

سبک های زندگی، قرار می دهد و از آن تأثیری پدید" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

واقعیت این است که از نظر صاحب نظران جامعه شناسی، شکل گیری هویت افراد، تحت تأثیر منابع گوناگونی است. عمده ترین این منابع، خانواده، رسانه های گروهی، مدرسه و گروه همسالان است. "از این میان رسانه های گروهی با توجه به گستره نفوذ و فراگیری آن اهمیت ویژه ای یافته اند. گسترش تلویزیون های ماهواره ای موجب شده شکل گیری نظام شخصی و هویت افراد تحت تأثیر عوامل متعدد و گاه متعارض قرار گیرد" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

در مجموع فرهنگ رسانه ای اینترنت، فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده و از آن مهم تر، نمایان گر نقش خانواده در کنار این ابررسانه است که والدین روی فرزندان خود تا چه حد کنترل تربیتی و نظارت اخلاقی دارند. بروز آسیب های نوظهور می تواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد. به همین دلیل، برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیب های نوظهور لازم و ضروری است. آسیب های نوظهور، آسیب های مرتبط با فناوری های جدید است که آسیب های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت می توانند در این مجموعه قرار گیرند. در این مقاله سعی شده تا به آسیب های مرتبط با اینترنت به ویژه عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی پرداخته و برای رفع این گونه معضلات پیشنهاداتی ارائه شود.

گرچه بسیاری از ابداعات و نوآوری ها با انگیزه تأمین رفاه و آسایش و تحکیم ارزش های انسانی و در جهت نیل به کمال شکل گرفته است، اما در عین حال به دلیل برخی کج فکری ها و استفاده های نادرست از ابزارهای جدید، این اختراعات، گاه جسم و جان و اخلاق و روان انسان ها را مورد آسیب قرار داده و گاه فرهنگ و اعتقادات و رفتارهای اجتماعی وی را دگرگون کرده است.

• اهمیت تحقیق

اینترنت به عنوان یکی از مهم ترین ابداعات بشر در قرن اخیر، با قابلیت ها و کارکردهای متعدد و گسترده اش، بخش های مختلف زندگی انسانی را تحت تأثیرات مثبت و منفی خود قرار داده است. مینا و هدف اصلی اینترنت، برداشتن فاصله جغرافیایی میان انسان های سراسر دنیا و ایجاد تحول در عرصه ارتباطات و تبادل اطلاعات است. اینترنت، کار خود را به عنوان ابزار ارتباط دانشمندان و خصوصاً جهت تبادل داده ها و منابع تحقیقاتی، یا به عبارتی جهت خلق اجتماعی علمی، شروع کرد و به مرور زمان توانست خود را تا سطح برقراری ارتباط بین افراد از طریق پست الکترونیکی ارتقا بخشد. پس از مدتی، اینترنت به منزله فضایی جدید جهت بسط فعالیت های تجاری در امور نقل و انتقالات مالی، بازاریابی و همچنین ابزار پیگیری برای مصرف کنندگان، مورد توجه واقع شد. وبلاگ ها و وب سایت ها، نرم افزارهای گفتگوی آنلاین، سرویس های پست الکترونیک و... امکانات جدیدی بودند که در پرتوی اینترنت و شبکه جهانی وب، در اختیار کاربران قرار گرفتند.

در حالی که هنوز هیچ کس تصور نمی کرد که روزی جنبه اجتماعی اینترنت به صورت کاربرد اصلی آن درآید، شبکه های اجتماعی اینترنتی پای به عرصه وجود گذاشتند. این موضوع در بین کاربران اینترنتی چنان مورد استقبال قرار گرفت که به جرأت می توان گفت یکی از تأثیرگذارترین سرویس های ارائه شده در اینترنت و وب

که در سال های اخیر تحول شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان به وجود آورده، شبکه های اجتماعی اینترنتی بوده است.

اینترنت و سرویس های ارائه شده در قالب آن، در عین حال که ابزار مفیدی برای کسب و تبادل اطلاعات است اما می تواند مخرب نیز باشد؛ به بیان دیگر، اینترنت ابزار قدرتمندی است که هم می تواند باعث فساد گردد و هم ابزار آموزش و تعلیم و رشد علمی، فرهنگی و اجتماعی نوجوانان و جوانان را فراهم آورد. استفاده از تکنولوژی های نوین و فضای مجازی علاوه بر اینکه مزیت های فراوانی دارد، اگر درست مدیریت و نظارت نشود تهدید جدی محسوب می شود.

• فضای مجازی / سایبری

یکی از نیازهای اساسی انسان ها در هر اجتماع نیاز به برقراری ارتباط با یکدیگر است. برقراری ارتباط با هموعان هم برطرف کننده نیازهای مادی انسان است و هم برطرف کننده نیازهای روحی و عاطفی او. بنابراین انسان ها از دیرباز به داشتن ارتباط با یکدیگر به اشکال مختلف علاقه داشته و این ارتباط را شکل می دادند. در عصر جدید که عصر فناوری های ارتباطی نامیده شده است، ارتباطات اجتماعی اشکال متنوعی به خود گرفته است. به گونه ای که امروز کمتر انسانی را می توان دید که در یک محیط محدود زندگی کند اما با شمار زیادی از هموعان خود ارتباط نداشته باشد. به عبارت دیگر در گذشته انسان ها نیازهای ارتباطی خود را با هم محله ای ها و دوستان خود برطرف می کردند؛ اما امروزه دامنه این روابط بسیار گسترده شده است و برای ایجاد ارتباط نیاز به روابط رودررو نیست. بلکه فناوری های نوین امکانات تازه ای را فراروی انسان معاصر قرار داده است که یکی از این امکانات فضای مجازی است.

فضای مجازی برای نخستین بار توسط ویلیام گیسون (نویسنده کانادایی رمان های علمی - تخیلی) در سال ۱۹۸۲ مورد استفاده قرار گرفت. فضای مجازی برای گیسون در حقیقت فضایی تخیلی بود که از اتصال رایانه هایی پدید آمده است که تمامی انسان ها، ماشین ها و منابع اطلاعاتی در جهان را به هم متصل کرده اند. این معنا به صورت تقریبی مشابه معنایی است که امروزه از کاربرد لفظ فضای مجازی در نظر گرفته می شود. واژه سایبر از ریشه یونانی لغت کنترل گرفته شده و به طور ترکیبی در واژه سایبرنتیک به کار رفته است. مفهوم سایبرنتیک دلالت بر سیستم های کنترلی ابر تکنولوژی های رایانه های به هم پیوسته، تکنولوژی جدید و واقعیات مصنوعی با راهبردهای دستیابی و کنترل سیستمی دارد.

مفهوم دوم به کار رفته در واژه فضای مجازی، فضا است. معمولاً مفهوم فضا در مقایسه با مفهوم مکان توصیف و تعریف می شود. بنابراین فضای مجازی در هر تعبیری و با هر تعریفی، قلمرویی وسیع، بدیع و بکر است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی ها، فرصت ها، دلهره ها، آسیب ها، تهدیدات و محدودیت های نوینی را به همراه دارد. زمینه اصلی ایجاد فضای مجازی با ظهور فناوری با نام اینترنت شکل گرفته و روز به روز رشد کرد. در سال های پایانی دهه ۱۹۷۰ شبکه های مختلف تصمیم گرفتند به صورت شبکه ای با یکدیگر ارتباط برقرار نمایند. در سال ۱۹۹۳ میلادی نام اینترنت روی این شبکه گذاشته شد و رسماً اینترنت متولد شد. امروزه اینترنت بسیار گسترش پیدا کرده و باعث شده تولید کنندگان و سایل امروزی اعم از تلویزیون، گوشی

های موبایل، خودروها و حتی یخچال‌ها نیز هوشمند شده و دلیل آن هم اتصال این دستگاه‌ها به اینترنت است. از آن جایی که تلفن‌های همراه به عنوان عضو جدایی‌ناپذیر در زندگی انسان‌ها تبدیل شده، روز به روز رشد کرده و اپلیکیشن‌هایی مطابق با بازخوردهای افراد طراحی شده و این زمینه ایجاد شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی را ایجاد کرده است. یک شبکه اجتماعی، ساختاری اجتماعی است که از گروه‌هایی که عموماً فردی یا سازمانی هستند تشکیل شده که به واسطه یک یا چند نوع از وابستگی‌ها به هم متصل‌اند. در چند سال اخیر دسترسی میلیون‌ها کاربر در سراسر جهان به رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی موجب شده تا این رسانه‌ها در مرکز توجه قرار بگیرند و از محبوبیت خاصی در میان افراد به خصوص نسل جوان برخوردار شوند. فضای مجازی دارای پنج خصوصیت است که آن را از سایر رسانه‌ها متمایز کرده است. ویژگی‌های منحصر به فرد و متمایزکننده فضای مجازی عبارتند از:

- ۱- دیجیتال بودن؛ اینترنت، مبتنی بر اعداد و منطق ریاضی است. از این رو توانایی تغییر و دخالت در این فضا آن طور که خواست کاربر است کاملاً ممکن می‌شود.
- ۲- حافظه مجازی؛ مهم‌ترین خصوصیت اینترنت آزادی انتشار اطلاعات است. حافظه مجازی اینترنت این فرصت را فراهم کرده است تا با انباشتی از اطلاعات در این فضا روبرو باشیم. این مسئله در تناقض با سیاست محدود سازی قرار دارد. اینترنت ضد سانسور است و امکان دسترسی به هر نوع اطلاعات در آن فراهم است.
- ۳- تعاملی بودن؛ اینترنت یک رسانه دو طرفه است؛ به این معنا که هم تولیدکننده متن در این فضا و هم مصرف‌کننده آن در ادامه امر تولید با یکدیگر در ارتباط هستند و از هم تأثیر می‌پذیرند. تعاملی بودن، این فرصت را برای کاربران اینترنتی فراهم می‌کند تا در برخورد با فضای اینترنت فرصت دخالت آرا و نظرات خود را دائماً داشته و از نظرات دیگران نیز مطلع شوند.
- ۴- فرا متن بودن؛ به معنای این است که هر صفحه از اینترنت در خود صدها لینک به دیگر صفحات اینترنتی دارد و کاربر قدرت‌گزینش و انتخاب بسیاری دارد.
- ۵- غیر مرکزی بودن؛ هیچ مرز و حکومتی حاکم بر فضای اینترنتی نیست. به همان میزان که یک نوجوان آمریکایی در دسترسی به اینترنت آزاد است یک نوجوان ایرانی نیز از همین حق برخوردار است. (عاملی، ۴۳۹۶)
- ۶- واقعیت مجازی؛ در فضای اینترنت کاربر می‌تواند محدودیت‌های دنیای واقعی خود را جستجو کند اما بدون مرزهای دنیای واقعی.

• آسیب سایبری / آسیب نوپدید

گسترش فناوری‌های نوین در عرصه‌ی الکترونیک و رایانه در چند دهه‌ی گذشته، موجب پدیدار شدن انواع و اقسام لوازم و برنامه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای از جمله اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و بازی‌های رایانه‌ای در جهان شده است.

پتانسیل‌های مثبت و کاربردهای مفیدی که جنبه‌های گوناگون زندگی انسان را تحت تأثیر قرار داده و تسریع، تسهیل و خلاقیت را برایش به ارمغان می‌آورد، بخشی از توانایی‌های معجزه‌آسای این شبکه‌ی جهانی است. گسترش اینترنت در جامعه موجب بروز فرصت‌هایی جهت افزایش آگاهی افراد و حتی ایجاد

اشتغال برای برخی از افراد شده است، ولی تهدیداتی نیز به همراه دارد. با وجود اینترنت، علاوه بر وجود دنیای واقعی و الگوهای ارتباط سنتی در آن، فضاهای مجازی نیز ایجاد شده اند که نحوه ی تولید، انتقال و مصرف اطلاعات در آن ها دیگر به شیوه سنتی صورت نمی پذیرد و این الگوها، کاملا دگرگون شده اند اما این شبکه ی جهانی در حال گسترش، روی دیگری نیز دارد و آن وجود خطرات بالقوه است که گاهی می تواند به خساراتی بزرگ و جبران ناپذیر منجر گردد.

در این میان و با تمامی ویژگی های این فناوری ها، آسیب ها و مخاطرات تکنولوژی نوین مورد اشاره نیز موضوعی چالش برانگیز است که بعضا جوانان و نوجوانان را آن چنان مشغوف خود می سازد که به تدریج به وابستگی و اعتیاد شدید به فضای مجازی منتهی و تبدیل می شود.

کم تحرکی، ضعف و سستی و عادت به چنین سبک و سیاقی از زندگی یکی از بدیهی ترین تاثیرات مخرب اعتیاد و وابستگی به فضای مجازی محسوب می شود. فارغ از تبعات و عوارض ناخوشایند جسمانی، وابستگی و اعتیاد به فضای مجازی با مشکلات روحی و روانی خاصی عجین و همراه می شود. شکاف میان اعضای خانواده، انزوای طلبی و فردگرایی افراطی و بسیاری آسیب های نوپدید از مخاطراتی است که در پی حضور افسارگسیخته کاربران در فضای مجازی و شبکه های اجتماعی بروز پیدا می کند. محرومیت از ارتباط سالم و سازنده میان اعضای خانواده از چالش هایی است که به صورت بالقوه مستعد بروز نارسایی های بسیاری خواهد بود و به تبع آن آسیب دیدن نظام خانواده در میان مدت و کوتاه مدت عامل بسیاری از ناهنجاری ها و چالش های اجتماعی به شمار می رود را به دنبال دارد. آسیب های نوپدید، آسیب های مرتبط با فناوری جدید است که آسیب های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت می تواند در این مجموعه قرار گیرد. بر اساس آمار از نظر تعداد کاربران اینترنتی، ایران رتبه اول را در خاورمیانه دارد و حدود ۴۸ میلیون کاربر در کشور وجود دارد که درصد زیادی از آن ها را کودکان و نوجوانان تشکیل می دهند. آثار مثبت استفاده از اینترنت، به روز کردن اطلاعات، استفاده از مطالب علمی، دسترسی به فناوری های روز است اما، به موازات آن شاهد گرایش نوجوانان به چت روم ها، عشق های مجازی، کلاهبرداری و سوء استفاده از دختران و پسران با ارائه شخصیت های دروغین، ازدواج های اینترنتی، هرزنگاری، سرقت اطلاعات و اخاذی هستیم که از جمله آسیب های ناشی از استفاده ناصحیح از فضای مجازی و فناوری های نوین است.

آسیب های نوپدید در چند گروه دسته بندی می شوند. فناوری های جدید مانند شبکه های اجتماعی و فضای مجازی در حال حاضر مهم ترین فناوری های نوینی هستند که جامعه را تهدید می کنند که ممکن است در آینده نوع این فناوری ها تغییر کند. گروه دیگری از این آسیب های نوپدید فیلم ها، انیمیشن ها و محصولات رسانه ها و گروه دیگر آن هم اعتیادهای نوین به مواد مخدر جدید و نوع استعمال متفاوت آن هاست. به جریانات انحرافی نوظهور مانند گروهک های مختلفی که شکل گرفته و در حال افزایش هستند هم می توان به عنوان یکی از انواع این گونه آسیب ها اشاره کرد.

در مجموع این پدیده صرفا به جامعه ایران منحصر و خلاصه نمی شود و به واقع با مطالعه و بررسی جامعه شناختی از جوامع متعدد به روشنی به این واقعیت پی می بریم که بخش قابل توجهی از جوانان و نوجوانان در اقصی نقاط جهان (اعم از کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه) با این معضل دست و پنجه نرم می کنند.

• سیاست های پیشگیرانه در برابر آسیب های فضای مجازی

متاسفانه ورود به دنیای مجازی و استفاده از تکنولوژی در بین قشر جوان و نوجوان، آن قدر سریع اتفاق افتاد که فرصت فرهنگ سازی و آموزش را از خانواده و جامعه گرفت به طوری که حتی خانواده ها را در برابر این دستاورد دنیای مدرن به زانو درآورده است.

برخلاف هشدارهایی که در مورد استفاده و ورود به این فضا داده شده بود و تمام تلاش هایی که در راستای کنترل این محیط شکل گرفت، متاسفانه نه جامعه و نه دولت واکنش و رفتار مناسبی را در این مورد از خود نشان ندادند؛ به نظر می رسد رفتارهای سلبی در برابر استفاده از این فضا، پاسخ مناسبی برای حل این معضل نباشد و بهتر است از روش ایجابی و توجیه جامعه و به خصوص نوجوانان و جوانان در این خصوص استفاده کنیم.

پیشگیری و کنترل آسیب های اجتماعی همواره یکی از دغدغه های برنامه ریزان اجتماعی بوده است. علاوه بر آسیب های اجتماعی که در جامعه شناخته شده است، جوامع بشری همواره با یکسری آسیب های نوظهور و نوپدید هم مواجه هستند.

این آسیب ها تاثیر به سزایی بر روی فرهنگ ملت ها می گذارد و می تواند باعث تغییر سبک و سیاق فرهنگی جامعه و سردرگمی هویت جوانان که عمدتاً کاربران اینترنت را تشکیل می دهند شوند. بهره گیری و استفاده از اینترنت و یا به عبارت دیگر فضای مجازی در جوامع، در حال گسترش بوده و پیش بینی می شود روز به روز بر وسعت و دامنه آن افزوده شود، گرچه این فناوری دارای فوائد بسیاری است ولی در بطن خود نیز مضراتی داشته و کاربران که قسمت عمده آن را جوانان و نوجوانان تشکیل می دهند، در صورتی که آموزش کافی ندیده باشند و با آسیب های آن آشنا نگردند از این امر زیان خواهند دید.

در سطح کلان این طبقه بندی، می توان از دو دسته سیاست ها و برنامه های ایجابی و سیاست ها و برنامه های سلبی نام برد.

سیاست ها و برنامه های فرهنگی و اجتماعی کشورها را از یک نگاه کلان می توان به سیاست های سلبی و سیاست های ایجابی تقسیم کرد. سیاست های سلبی و ایجابی جوامع و دولت ها را شاید بتوان در چهار گروه عمده جای دارد که عبارتند از:

۱- تشویق به استفاده از سامانه های نظارتی و کنترلی سطح خرد.

۲- برنامه ریزی بازدارنده در حوزه قانون گذاری.

۳- استفاده از سامانه های نظارتی و کنترلی سطح کلان.

۴- جلوگیری از استفاده از اینترنت.

سیاست های ایجابی: از سیاست های ایجابی جوامع و دولت ها در برابر آسیب ها می توان به برنامه ها و پروژه های مبتنی بر تولید محتوای فرهنگی دیجیتال، دیجیتالی کردن محتواهای فرهنگی آنالوگ و ایمن سازی فضای دیجیتال و اینترنت اشاره کرد.

نکته اساسی در برنامه ریزی برای مواجهه با آسیب های فضای مجازی، وزن دهی به سیاست های سلبی

و ایجابی است. حضور پررنگ در فضای مجازی ضرورتاً نیازمند دسترس ناپذیر بودن فضاهای آسیب زا و محتواهای نامناسب و ارتباطات ناهنجار نیست. هرچند چنین برنامه ها و سیاست هایی نیز باید مورد توجه باشند و محدودیت هایی بر اساس ارزش های اسلامی - ایرانی صورت بگیرد، اما بی توجهی به وزن سیاست گذاری ها در حوزه آسیب شناسی به ویژه در فضای مجازی و بی توجهی به ویژگی های فضای مجازی، دامنه اثرگذاری سیاست های سلبی را محدود و بی تأثیر می سازد و موجب می شود آسیب ها بارها در هیبتی جدیدتر خود را نمایان سازند و مسیرهای عبور از فیلترها مورد استفاده قرار گیرند. لذا تولید محتوای مفید و موثر و ایجاد انتخاب های ارزشمند و کیفی مبتنی بر ارزش های اسلامی - ایرانی راهبرد مهمی است که می تواند مسیر جامعه را به سمت انتخاب های مفید و موثر حرکت دهد.

رشد فزاینده فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی با آن که بر اساس برخی ویژگی های بی مانند خود، نوید بخش حیات بهتر با ویژگی هایی همچون توزیع عادلانه تر منابع، کم رنگ کردن مرزهای طبقاتی، جغرافیایی، برخورداری مادی و پیشینه خانوادگی بوده اند، اما به دنبال خود انواع جدیدی از ناهنجاری ها، آسیب ها و جرایمی را امکان پذیر ساخته اند که می توان از آن ها به نامطلوبیت فناورانه تعبیر کرد.

این پیامدها شاید پیش بینی نشده و ناخواسته، متولیان اجرایی، نخبگان و پژوهشگران را با وضعیت ویژه ای مواجه کرده است که طی آن نظارت، کنترل، برخورد و پیشگیری از آنها صرفاً با نگاهی تک جهانی و بدون ملاحظه خصایص فضای مجازی یا دوم، نه تنها میسر نیست بلکه ممکن است اثرات ناخوشایندی را نیز در پی داشته باشد. به همین دلیل است که هر نوع طراحی راهبردی و در پی آن تنظیم برنامه های عملیاتی باید با درک تفاوت بنیادین این دو ساحت از زندگی بشر معاصر باشد. اما به طور قطع و یقین، روند توسعه و پیشرفت فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی در برخی از کشورها با شتاب بیشتری حرکت می کند. در نتیجه، پیامدهای مطلوب و به ویژه نامطلوب آن ها نیز ضرورتاً در این دست کشورها به سرعت بیشتری نمایان شده و متولیان امور در این کشورها نیز برای مقابله با ناهنجاری های مجازی، از نظر زمانی، اقدامات و برنامه های متعددی را شاید با وسعت و سرعت بیشتری به اجرا در آورده اند؛ از این رو، مطالعه سیاست گذاری های صورت گرفته در این کشورها می تواند به منزله چهارچوبی انتظام بخش و الگومند برای طراحی سیاست های بومی مبتنی بر بافت و ساختار دینی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مورد توجه قرار گیرد.

به دنبال گسترش و بسط فضای مجازی و افزایش دسترسی به آن، تنوع استفاده از آن نیز افزایش یافته است. استفاده از فضای مجازی هم دارای ابعاد مثبت و هم دارای ابعاد منفی است. از پیامدهای منفی فضای مجازی می توان به آسیب های مجازی اشاره کرد که پیشتر وجود داشته اند و از فضای واقعی به فضای مجازی منتقل شده اند و شکل جدیدی پیدا کرده اند. به تعبیر دیگر ما با آسیب های فیزیکی، مجازی و دو فضایی مجازی روبه رو هستیم مانند پرخاش گری و خشونت، بی وفایی اینترنتی، قماربازی اینترنتی، اعتیاد اینترنتی، دوستی های اینترنتی و وب گردی که در اینجا مورد بحث قرار گرفتند. برخی از این آسیب ها پیشتر نیز وجود داشته اند و برخی دیگر نیز صرفاً وابسته به فضای مجازی هستند همانند وب گردی، گرچه در فضای عمومی و رسانه ای، که بیشتر با نگاهی بدبینانه به بسط فضای مجازی می پردازند، آسیب ها و ناهنجاری های مجازی مورد بحث قرار می گیرند، اما همان طور که پیشتر گفته شد، خط مشی هایی که بیشتر در قالب

قوانین هستند، بیشتر به جرایم مجازی توجه کرده اند و راهبردهای کلان و مشخصی در مورد آسیب های مجازی اتخاذ نشده است.

• دوراهی اتخاذ سیاست پیشگیرانه

چگونگی رویارویی با فضای مجازی به عنوان یک ابزار مدرن ارتباطی با کارکردهای توامان مثبت و منفی، همواره چالش برانگیز است. برخورد سلبی با فضای مجازی امانی تواند راهکار مناسبی برای مقابله با آسیب های احتمالی آن باشد و برای کاهش این آسیب ها باید هر چه بیشتر به فرهنگ سازی در این زمینه اندیشید. چگونگی رویارویی با فضای مجازی، همواره طی چند سال گذشته میان مسئولان و متولیان وجود داشته است. از آنجاکه فضای مجازی ابزاری است که همزمان با قرارداد دادن امکانات ارتباطی در اختیار کاربران می تواند بستری برای شکل گیری برخی تخلفات، جرایم و بی اخلاقی ها باشد چگونگی مواجهه با این فضا همچنان محل تردید و اختلاف نظر میان مسئولان است. دشواری کنترل فضای مجازی و ورود انواع و اقسام اطلاعات متفاوت به این حوزه، نظارت بر محتوای این شبکه ها را بسیار سخت کرده و از این رو باید نهادهای متولی با اتکا به نظرات نخبگان اجتماعی و فرهنگی، نقشی درخور برای به حداقل رساندن صدمات احتمالی ایفا کنند.

نوع مواجهه با فضای مجازی به عنوان ابزاری مدرن با امکانات و کارکردهای توامان مثبت و منفی، همچنان محل اختلاف نظر میان متولیان فضای مجازی و مسئولان قضایی کشور است. آنچه روشن است اما برخورد سلبی با فضای مجازی نمی تواند راهکار مناسبی برای مقابله با آسیب های احتمالی آن باشد. برای مدیریت فضای مجازی و کاهش آسیب های ناشی از آن، نوع مواجهه با این فضاها اهمیت ویژه ای دارد. بی تردید امروزه برخورد سلبی با فضاهای مجازی امری غیر ممکن است و برای مدیریت این فضا باید به دنبال راهکارهای منطقی و قانونی بود. در این مسیر بی شک آموزش جامعه و خانواده ها و تعامل مثبت مسئولان در نهادهای مختلف بیش از هر راه حل دیگری می تواند کارگشا باشد.

برای بهره مندی از فرصت های فضای مجازی و مصون ماندن از آسیب ها و تهدیدهای این محیط، باید با اقداماتی ایجابی و بلند مدت، و فارغ از شتاب زدگی و ارایه دستورالعمل های سلبی و کوتاه مدت، بستری را فراهم آورد تا کاربران فضای مجازی، بتوانند بدون احساس محدودیت عامدانه و قهری، از فرصت ها و پتانسیل این فضا بهره مند گردند.

برنامه ریزی دقیق دولت و نهادهای مسئول در کنار نظارت دقیق خانواده ها بر روی استفاده فرزندان شان از ظرفیت های فضای مجازی می تواند در رسیدن به اهداف و سیاست های پیشگیرانه، موثر باشد. مدیریت استفاده از فضای مجازی، ارتقا سواد مجازی، فرهنگ سازی استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و حضور در فضای مجازی می تواند در بهبود کیفیت استفاده از تکنولوژی ارتباطی موثر باشد.

میزان آموزش، آگاهی جامعه، فرهنگ سازی استفاده از فضای مجازی و نحوه مواجهه با فضای مجازی در میزان آسیب های فضای مجازی و بازی های رایانه ای بر افراد جامعه موثر خواهد بود. بومی سازی فضای مجازی، تولید بازی های رایانه ای متناسب با فرهنگ و تاریخ کشور، تولید محتوای دیجیتال، حضور افراد آگاه در فضای مجازی، ایجاد تنوع در شبکه های اجتماعی بومی سازی شده، آموزش، ارتقا سطح آگاهی و دانش

افراد نسبت به فضای مجازی، ارتقا سواد مجازی و سواد رسانه ای افراد، فرهنگ سازی از جمله راهکارهایی است که می تواند فضای مجازی را از حالت تهدید به جایگاه فرصت ارزنده پیش روی جامعه تبدیل کند.

شناخت دقیق فرصت ها و تهدیدهای فضای مجازی، استفاده هوشمندانه از فرصت های فضای مجازی و دوری از تهدیدهای آن، اطلاع رسانی و آگاهی بخشی، ارتقای سواد رسانه ای، فرهنگ سازی و آموزش مدیریت زمان مصرف اطلاعات، تولید و ایجاد فضای مناسب و امن و جذاب مدیریت تولید، توزیع و مصرف محتوای الکترونیکی و دیجیتال و حضور پررنگ در حاکمیت فضای مجازی از راهکارهایی است که می توان به کمک آنها بر آسیب های این فضا چیره شد.

سواد رسانه ای مجموعه مهارت هایی است که به مخاطب امکان می دهد علاوه بر درک درستی انواع پیام های ارتباطی، به بازشناسی مالکیت، انگیزه ها و ارزش های نهفته در پیام های ارتباطی دست یابد و با رویکردی انتقادی به تنظیم رژیم مصرف انواع پیام های ارتباطی بپردازد. به دیگر سخن، سواد رسانه ای کمک می کند از سفره رسانه ها به گونه ای هوشمندانه و مفید بهره مند شویم.

عدم وجود فضای مناسب در دنیای واقعی برای تخلیه احساسات و جواب گویی مناسب به هیجانات نوجوانان بر استقبال این قشر از فضای مجازی دامن زده است؛ این امر فرصت را به دولت و خانواده ها می دهد تا با هدایت مناسب و صحیح نیروی بکر و جوان، از پتانسیل های این قشر در عرصه های مختلف استفاده کند. تولید و ایجاد یک فضای مناسب و امن در دنیای مجازی از دیگر اقداماتی است که مسئولین می توانند در زمینه کاهش آسیب های مجازی انجام دهند؛ خلق فضایی منطبق بر فرهنگ بومی که بتواند در سایر زمینه ها با سایت های خارجی رقابت کند و جامعه بتواند از آن به عنوان یک منبع اطلاعاتی و یا یک محیط سالم سرگرم کننده استفاده کند که البته این امر نیاز به بررسی بسیار دقیق و به کارگیری نیروهای متخصص دارد.

زمان استفاده از رسانه ها نیز باید به گونه ای باشد که دیگر مهارت های ارتباطی ما را مختل نکند.

آگاهی دادن و اطلاع رسانی یکی از موثرترین گام ها در جلوگیری از آثار مخرب و سوء استفاده هایی است که از این فضا می شود و در فرهنگ سازی مناسب تاثیر بالایی دارد؛ اگر نوجوان بداند تمام مطالب و اطلاعات فضای مجازی نمی تواند صحت داشته باشد و نمی توان به این فضا و پیام هایی که در این محیط ردوبدل می شود اعتماد کامل داشت، از وقوع بسیاری از جرایم و آسیب ها پیشگیری کرده ایم. **نوجوانان و کسانی که از این فضا استفاده می کنند باید بدانند دسترسی آزاد و آسان به این فضا به معنی امنیت پایین این فضاهاست و نباید به سایت هایی که از وابستگی ها اطلاع ندارند، اعتماد کنند.**

حضور قوی و هدفمند کشور در مجامع و سازمان های جهانی و ایجاد ائتلاف های قوی مرگب از ملت ها و دولت ها در جهت کاهش حاکمیت قدرت های بزرگ در عرصه اینترنت و به وجود آمدن بستر عادلانه و اخلاقی برای استفاده از این ابزار توسط همه ملت ها و دولت ها و همچنین تامین حقوق ملت ایران در این عرصه نقش به سزایی در اعمال سیاست های ایجابی دارد.

● تولید محتوا زیربنای راهبردها و راهکارها

اما یکی از اثرگذارترین راهکارهای ایجابی کنترل آسیب های فضای مجازی، موضوع مدیریت تولید و مصرف

محتوای دریافت شده از رسانه‌ها است که باید به تعادل بیشتر و تقویت شخصیت فردی منجر شود. محتوایی که نتیجه آن به هم خوردن تعادل غرایز انسان و نیز عدم تعادل روانی افراد است محتوای مناسب رسانه‌ای نیست. امید است با بهره‌گیری درست از فرصت‌های فضای مجازی و پرهیز از آسیب‌های آن، بتوانیم بهترین استفاده را از این فضا ببریم و از این امکان ویژه در جهت توسعه و تکامل و پیشرفت خود و جامعه بهره‌گیریم.

تولید محتوای بیشتر و جذاب‌تر به خودی خود کافی نیست بلکه باید دقیق، متناسب، هدفمند و منطبق بر نیازهای ذی نفعان باشد.

برای این که محتوای تولید شده قابل اشتراک‌گذاری و رقابت باشد چاره‌ای نداریم جز این که نیازهای مخاطبان و مشتریان را شناسایی کنیم. در واقع باید ببینیم نیازها و خواسته‌های آنها چیست و به چه اطلاعاتی نیاز دارند؟ برای مثال، باید روشن کنیم که قصد ما در تولید و استفاده از محتوا چیست؟ **استراتژی محتوایی ما چه باید باشد؟ محتوای ما باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد؟**

برای حصول اطمینان از این که محتوای تولید شده مفید و قابل استفاده است، تدوین راهبرد محتوای مناسب، اهمیت حیاتی دارد که بر برنامه‌ریزی، آفرینش، عرضه و مدیریت محتوا متمرکز است. به عبارتی، در حوزه برنامه‌ریزی راهبردی محتوا، باید تلاش شود نوع محتوایی که قرار است بر اساس نیازهای شناسایی شده تولید شود نه تنها تعریف شود بلکه چرایی انتشار آن نیز مشخص گردد.

مرحله بعدی، شناخت و طبقه‌بندی مخاطبان است. در این بخش الگوهای رفتاری افراد مورد مطالعه قرار می‌گیرد و علایق و انتظارات آنها شناسایی می‌شود. آن چنان که "اندی کرسٹودینا" اذعان کرده نخستین کار این است که مخاطبان خود را بشناسیم، و به بیم‌ها و امیدها، نیازها و رؤیاهای آنها پی ببریم. پس باید آنها را بشناسیم تا بتوانیم آنچه را که می‌خواهند به آنها بدهیم. اگر به اندازه کافی آن چه را که مخاطبان می‌خواهند به آن‌ها بدهیم، آن چه را که نیاز داریم به دست خواهیم آورد.

مساله بعدی، تولید محتواست. برای این که محتوای ما هدفمند، منسجم، جذاب و پایدار باشد باید چرخه عمر محتوا را درک کنیم. برای مثال، محتوایی که تهیه می‌کنیم باید آنقدر کوتاه باشد که مخاطب بتواند کمتر از ۱۰ ثانیه آن را مطالعه کند. البته باید توجه داشته باشیم که مراد ما این نیست که تولید محتوای بلند را از دستور کارمان خارج کنیم، خیر، در جای خودش حتما باید باشد.

همچنین باید توجه داشته باشیم مزایای محتوای کوتاه در سرعت تولید بالا و درک بهتر آن است ضمن اینکه اثرگذاری اش هم بیشتر است و می‌تواند قابلیت اشتراک‌گذاری را بالا ببرد. با این حال مطالعات نشان می‌دهد یادداشت‌هایی خواننده می‌شود که دارای بین ۵۰۰ تا ۸۰۰ کلمه باشد و متون طولانی عمدتاً فقط مرور می‌شوند.

مسأله آخر، چگونگی ایجاد یک محتواست. پرسش این است برای دریافت و درک و عمل به پیام و محتوای تولید شده از چه روش‌هایی می‌توان استفاده کرد؟

رایج‌ترین روش، تولید محتوای متنی است که بسیار ارزنده است اما محتوای ویدیویی را نباید فراموش کنیم. محتوای ویدیویی یکی از اولویت‌های اصلی برای شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های موبایلی است. برای اینکه موتورهای جستجو بتوانند محتوای واقعی ویدیو را بررسی کنند باید یک شرح که شامل کلمات کلیدی است آماده و به آن اضافه کنیم.

ارتباط از طریق فضای مجازی در سال های اخیر جایگاه قابل توجهی در بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. شبکه های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی افراد (فردی و اجتماعی) تأثیرگذارند. در شکل دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی و اجتماعی و سیاسی جوامع هم تأثیرگذارند. امروزه با توجه به نقشی که تاکنون در ابعاد مختلف زندگی داشته اند، نمی توان آن ها را نادیده گرفت. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه ی افکار و اندیشه های بشری محسوب می شود به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه ی نخست اولویت قرار دارد. پیشگیری از آسیب های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می باشد و برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین باید تا حدودی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می شود. لذا، چنانچه خانواده ها نسبت به شیوه های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می آید.

پیشگیری و کاهش آسیب های اجتماعی همواره یکی از دغدغه های برنامه ریزان اجتماعی بوده است. برنامه ریزی برای کاهش و پیشگیری از آسیب های اجتماعی مستلزم شناخت و تبیین این آسیب های اجتماعی و نیز شناخت شیوه های اجرایی پیشگیرانه و مزایا و چالش های عملی آن هاست. به این ترتیب شناخت علمی و تجارب عملی ملزومات اصلی برنامه ریزی های اجتماعی برای کاهش آسیب های اجتماعی هستند.

به این ترتیب شناخت علمی و تجارب عملی ملزومات اصلی برنامه ریزی های اجتماعی برای کاهش آسیب های اجتماعی هستند. در جامعه ایران رشد آسیب های اجتماعی نگران کننده است. در بعضی از شاخص ها به نقطه بحرانی رسیده ایم و در بعضی به این نقطه نرسیده ایم ولی ممکن است در آینده برسیم. به هر حال همه باید هوشیار باشیم که زنگ ها به صدا درآمده اند. یکی از نگرانی ها این است که برخی از این آسیب ها به لحاظ تعدد و به لحاظ کیفیت گسترده شده و به صورت درون ریز در لایه های زیرین جامعه جای می گیرد. پس از گذشت زمان، وقتی به سطح می آیند درمان شان بسیار سخت می شود. وجود جمعیت نسبتاً زیاد معتاد و حاشیه نشین و دارای اسکان غیررسمی، شکاف نسلی، بحران هویت، قانون گریزی، دورزدن قانون، اختلاس، تکدی گری، وجود خانواده های زیر خط فقر و وجود جرم، جنایت و بزه کاری که پرونده های محاکم قضایی و روند رو به افزایش آن شرایط آنومیک در جامعه تولید کرده که این نشان دهنده این گستردگی می باشد. هم چنین گذار از سنت به مدرنیته روند سریعی داشته و شرایط کمک به رشد و گسترش آسیب ها را مهیا می کند. در حال حاضر در ایران روند آسیب های نوپدید، هرزه نگاری، قرص های روان گردان صنعتی و آسیب های مختلف ناشی از فضای مجازی خیلی در ایران جایگاه نداشته ولی در زمان حال به صورت مشکل و آسیب اجتماعی بروز کرده است:

- ۱- شناسایی و تعریف علمی و طبقه بندی آسیب های اجتماعی نوپدید:
 - طبقه بندی آسیب های اجتماعی نوپدید مرتبط با فضای مجازی.
 - طبقه بندی آسیب های اجتماعی نوپدید مرتبط با تکنولوژی های جدید ارتباطی (مانند تلفن همراه، اینترنت و ماهواره).
 - پیدایش یا افزایش وقوع آسیب های اجتماعی نوپدید خاص در ایران.
 - شیوع انواع آسیب های اجتماعی نوپدید در مناطق مختلف کشور.
 - شناخت و آگاهی از آسیب های اجتماعی نوپدید رو به رشد در کشورهای دیگر.
- ۲- مدل های تبیین آسیب های اجتماعی نوپدید:
 - تبیین اجتماعی، فرهنگی، روانی، سیاسی، و اقتصادی هر یک از آسیب های اجتماعی نوپدید.
 - تبیین اجتماعی، فرهنگی، روانی، سیاسی و اقتصادی آسیب های اجتماعی نوپدید.
 - ارزیابی آسیب شناسی عملکرد سازمان ها و نهادهای مختلف در برخورد با تکنولوژی های نوین ارتباطی.
 - آسیب های اجتماعی نوپدید و ارتباط آن با تغییرات اجتماعی.
 - شیوه های کاهش آسیب های اجتماعی نوپدید.
 - شیوه های پیشگیری از آسیب های اجتماعی نوپدید.
- ۳- عوارض و پیامدهای آسیب های اجتماعی نوپدید:
 - عوارض روانی آسیب های اجتماعی نوپدید مانند آسیب های ناشی از فضای مجازی و تکنولوژی های ارتباطی.
 - پیامدهای خانوادگی و اجتماعی آسیب های اجتماعی نوپدید مانند آسیب های ناشی از فضای مجازی و تکنولوژی های ارتباطی.
 - پیامدهای حقوقی و جرم شناسی آسیب های اجتماعی نوپدید مانند آسیب های ناشی از فضای مجازی و تکنولوژی های ارتباطی.
 - پیامدهای عدم شناخت همه جانبه عصر دیجیتال و زندگی اجتماعی: مزایا، نارسایی ها، فرصت ها و تهدیدها.
- ۴- شیوه های پیشگیری و کنترل آسیب های اجتماعی نوپدید:
 - گزارش برنامه های اجرایی انجام گرفته برای کاهش آسیب های اجتماعی نوپدید توسط دستگاه های اجرایی.
 - گزارش برنامه های اجرایی انجام گرفته برای پیشگیری و کاهش آسیب های اجتماعی نوپدید توسط نهادهای غیر دولتی.
 - انواع رویکردها در طراحی برنامه های اجرایی پیشگیری و کاهش آسیب های اجتماعی نوپدید، شامل رویکردهای آموزشی، آگاه سازی، اجتماع محور و غیره.
 - ارزیابی برنامه های اجرایی پیشگیری و کاهش آسیب از حیث میزان موفقیت، موانع و چالش ها، قوت و ضعف.
 - شیوه های ارزیابی میزان اثرگذاری برنامه های پیشگیری از آسیب های اجتماعی نوپدید.

- ۱- ابری، انسیه. (۱۳۸۷). فضای مجازی عرصه ظهور خلاقیت، اولین کنفرانس ملی خلاقیت‌شناسی مهندسی و مدیریت نوآوری ایران.
- ۲- اکبری، ابوالقاسم؛ اکبری، مینا. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات رشد و توسعه.
- ۳- رحیمی، محمد. (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی؛ مطالعه موردی شهر خلخال. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- ۴- زنجانی زاده، هما. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان. مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران. دوره ششم.
- ۵- حسن بیگی، ابراهیم (۱۳۸۴) حقوق و امنیت در فضای سایبر، تهران
- ۶- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۶) تاملی بر فیلترینگ. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره ۴۱۴
- ۷- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۷) تاملی بر سازمان مقررات فناوری اطلاعات و ارتباطات، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره ۱۶۴۱
- ۸- جلالی فراهانی، امیرحسین و شایان، علی (۱۳۸۶) دلایل دیجیتال و جرم رایانه ای، علم قانونی، رایانه‌ها و اینترنت، معاونت حقوقی و توسعه قضائی قوه قضائیه. مرکز مطالعات توسعه قضایی
- ۹- جهان‌بین، آرش (۱۳۸۴) مروری بر جرایم اینترنتی، مجله مرور، شماره ۸
- ۱۰- حجازی، علیرضا (۱۳۸۶) چالش روابط بین فردی در عصر دیجیتال.
- ۱۱- رزنام، دنیس؛ لوریسیو، آرتور و داویس، روبرت (۱۳۸۲) پیشگیری وضعی از جرم، ترجمه رضا پرویزی، مجله تحقیقات حقوق دانشگاه شهید بهشتی
- ۱۲- دلداری علی (۱۳۸۶) رایانه کودکان را خانه نشین می‌کند، روزنامه همشهری
- ۱۳- دیوید جی و همکاران (۱۳۸۳) راهکارهای پیشگیری و مقابله با جرایم رایانه‌ای، ترجمه اکبر استرکی و همکاران، انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه علوم انتظامی ناجا.
- ۱۴- صفاری، علی (۱۳۸۰) مبانی نظری پیشگیری وضعی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۳-۳۴.
- ۱۵- عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۲) ویژگی‌های جهان مجازی، مصاحبه با سایت احیاء.
- ۱۶- عاملی، سعیدرضا؛ حسینی، حسین. (۱۳۹۱). دو فضای شدن آسیب‌ها و ناهنجاری‌های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره پنجم. شماره اول.
- ۱۷- کشتی‌آرای، نرگس؛ اکبریان، اکرم. (۱۳۹۰). عصر مجازی و چالش‌های پیش‌رو،

اولین کنفرانس بین المللی شهروند مسئول.

۱۸- ستارزاده، داوود. (۱۳۸۶). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی. شماره چهاردهم.

۱۹- شکرپیگی، عالیه. (۱۳۹۱). رسانه، زنان و مناسبات خانواده. نشست انجمن جامعه شناسی ایران.

۲۰- شاقاسمی، احسان (۱۳۸۵) مروری بر زمینه های تاثیر مجازی بر نظریه های ارتباطات، نشریه جهانی رسانه، شماره دوم، پاییز

۲۱- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۲) تقریرات درس جرم شناسی (پیشگیری)، تنظیمی مهدی سیدزاده، دوره کارشناسی ارشد مجتمع آموزش عالی قم.

۲۲- نیازپور، امیرحسن (۱۳۸۰) پیشگیری از بزه کاری در قانون اساسی و لایحه پیشگیری از وقوع جرم، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۱

۲۳- یزدان پور، اسماعیل (۱۳۸۴) علم در جامعه اطلاعاتی، کمیسیون ملی یونسکو، دبیرخانه شورای عالی اطلاع رسانی

۲۴- یاسمی نژاد، عرفان؛ آزادی، اکرم؛ امویی، محمدرضا. (۱۳۹۱). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی ها، همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه ی پایدار.

25- BOARD ON CHILDREN, YOUTH AND FAMILIES (2004), TECHNICAL, BUSINESS AND LEGAL DIMENSIONS OF PROTECTING CHILDREN FROM PORNOGRAPHY ON THE INTERNET, NATIONAL ACADEMY PRESS

26- GOODMAN. M D, S.RENER (2002), T26-HE EMERGING CONSENSUS ON CRIMINAL CONDUCT IN CYBER SPACE, INTERNATIONAL JOURNAL OF LAW AND INFORMATION TECHNOLOGY. VOL.10, NO2.

27- AMELI, SR.(2004). "DUAL GLOBALIZATIONS", ISLAM IN DIALOG, JAHIRAGANG, 3(8)

28- BRENDA DANET (2002) COMMUNICATION AND CULTURE ON THE INTERNET

29- SHINDER, D. L. (2002), SCENE OF THE CYBER CRIME, COMPUTER FORENSICS HAND BOOK; SYNGRESS PUBLICATION.

30-T. KENT, S. & I. MILLETT, L. (2004), WHO GOES THERE? AUTHENTICATION THROUGH THE LENS OF PRIVACY, NATIONAL ACADEMY PRESS.

31-THORNBURGH, D. & S.LIN, H. (Eds.) (2004), YOUTH, PORNOGRAPHY AND THE INTERNET, NATIONAL ACADEMY PRESS.

32- SPER. D (2000), REDEFINING BORDERS: THE CHALLENGES OF CYBER CRIME, MARQUETTE UNIVERSITY, POLITICAL SCIENCE DEPARTMENT, CRIME, LAW & SOCIAL CHANGE

33-TURKLE. S (1995), LIFE ON SCREEN, IDENTITY IN THE AGE OF THE INTERNET , NEW YORK: SIMON AND SCHUSTER

34- VANDERSPA.M (2005), CYBER-COMMUNITIES:IDLE TALK OR INSPIRATIONAL INTERACTION? INTERNATIONAL REVIEW, VOL. 52, NO.2